

АНТИЦИКЛІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ВОЛАТИЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ РИНКІВ

Володимир Сацик*

АНОТАЦІЯ. У статті розглядаються теоретико-методологічні засади антициклічного регулювання економіки країн в умовах глобалізації світової економіки. Аналізуються досвід практичної реалізації антициклічної політики у високорозвинених державах світу, її визначальні риси та напрямки за сучасної глобальної фінансово-економічної кризи. Досліджується практичний інструментарій діагностики економічних циклів і на його основі проводиться аналіз циклічних коливань сукупної ділової активності в Україні. Запропоновано рекомендації щодо формування ефективного механізму антициклічного регулювання економіки України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Економічні цикли. Волатильність міжнародних ринків. Глобальна фінансово-економічна криза. Міжнародна конкурентоспроможність країн. Антициклічне регулювання економіки країн. Діагностика економічних циклів. Механізм антициклічного регулювання економіки України.

Вступ

Характерною ознакою розвитку світової економіки є її циклічність, багатовимірний прояв якої виявляється у коливаннях ринкової кон'юнктури, економічних диспропорціях, інноваційно-технологічних кризах, волатильності міжнародних ринків. За цих умов аналіз та прогнозування довгострокових тенденцій світової кон'юнктури, динаміки сукупної ділової активності, механізму подовження фаз піднесення та, відповідно, послаблення глибини криз складають основу прийняття стратегічних рішень і розробки ефективної політики у сфері антициклічного регулювання.

Інтеграція України у глобальний економічний простір, вихід національної економіки зі структурної та

* Сацик Володимир Іванович — кандидат економічних наук, доцент кафедри політичної економії факультетів управління та маркетингу ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». Основні напрями наукових досліджень — циклічність економічного розвитку, антициклічне регулювання економіки країн, міжнародна конкурентоспроможність країн, національні моделі економічних систем.

інноваційної криз можливі лише на основі ефективної стратегії нарощення міжнародної конкурентоспроможності країни, важливим інструментом якої є антициклічне регулювання. За умов відкритості національної економіки якісне економічне зростання в Україні можливо забезпечувати за рахунок інноваційних конкурентних переваг на стадіях експансії з подальшим їх використанням у періоди рецесій та шляхом формування стратегічного запасу технологічної міцності країн, що є закономірним наслідком реалізації збалансованої антициклічної політики. У цьому зв'язку, актуальною є розробка концептуальних основ антициклічного регулювання економіки України, нагальна необхідність втілення яких у практику актуалізується за нинішньої глобальної фінансово-економічної кризи, з її вкрай руйнівними наслідками для національної економічної системи.

Фундаментальні теоретичні та емпіричні дослідження економічних циклів, механізмів антициклічного регулювання економіки країн відображені у працях таких іноземних учених, як А. Бернс¹, В. Зарновіц², Дж. Кейнс, М. Кондратьєв, Г. Кассель, У. Мітчелл, Г. Менк'ю, К. Ромер, Е. Хансен, Г. Хаберлер, Й. Шумпетер³ та ін. Такі відомі економісти, як К. Грангер, Ж. Дебре, К. Ерроу, Р. Енгл, Л. Клейн, С. Кузнець, Р. Лукас, Г. Мюрдаль, Р. Солоу, П. Самуельсон, Я. Тінберген, Дж. Тобін, Р. Фріш, М. Фрідман, Дж. Хікс, Ф. фон Хайек, за дослідження економічних циклів та їх регулювання були нагороджені Нобелівською премією з економіки. Цю відзнаку у 2004 р. отримали також сучасні американські вчені Ф. Кідленд та Е. Прескот⁴ за значний внесок у розвиток теорії реальних бізнес-циклів. Проблеми циклічної економічної динаміки та антициклічного регулювання досліджуються у роботах українських учених О. Білоруса, О. Бандури, Л. Возної, В. Гейця, С. Мочерного, Б. Панасюка, А. По-

¹ Burns Arthur F. *New Facts on Business Cycles* (1950) / reprinted in Arthur F. Burns, ed., *The Frontiers of Economic Knowledge*. — Princeton: Princeton University Press, 1954. — 312 p.

² Hall Robert, Feldstein Martin, Frankel Jeffrey, Gordon Robert, Romer Cristina, Romer David, Zarnowitz Victor. *The NBER's Business-Cycle Dating Procedure* // Business Cycle Dating Committee, National Bureau of Economic Research. — 2003. — July.

³ Шумпетер Йозеф Алоуз. *Теория экономического развития; Капитализм, социализм и демократия* / В.С. Автономов (пер. с нем.,англ.). — М.: Эксмо, 2008. — 863с.

⁴ Kydland Finn E., Prescott Edward C. *Hours and Employment Variation in Business Cycle Theory* // *Economic Theory*. — 1991. — No. 1. — Pp. 63-81.

ручника, А. Чухна, а також російських – С. Глазьева, В. Іноземцева, С. Меньшикова, Ю. Яковця та багато інших.

Разом з тим, багато аспектів цієї комплексної наукової проблеми залишаються недостатньо розкритими. Потребують подальшого дослідження методологічні засади антициклічного регулювання в умовах глобалізації, необхідною є розробка ефективних методів діагностики економічних циклів. Особливо актуальним є теоретичне обґрунтування ефективного механізму антициклічного регулювання економіки України в сучасних умовах волатильності міжнародних ринків.

Теоретико-методологічні засади антициклічного регулювання економіки країн

Циклічні тенденції розвитку світової економіки зумовлюють необхідність діагностики коливань ринкової кон'юнктури, вчасного реагування урядами країн на можливі загрози порушення макроекономічної рівноваги. Досвід високорозвинених держав світу показує, що саморегуляція циклічності в економіці у принципі є неможливою. Це підтверджує велика кількість криз, депресій, фінансових потрясінь, що відбувались у багатьох країнах світу протягом ХХ ст., а також і сучасна глобальна фінансово-економічна криза. В умовах технологічного глобалізму та пришвидшення динаміки міжнародних інноваційних циклів концепція циклічного економічного розвитку держав є визначальною. Для досягнення країнами високого конкурентного статусу, забезпечення їх якісного економічного зростання на інноваційній основі та ефективної стабілізації ринкової кон'юнктури необхідно використовувати методологічні засади антициклічного регулювання.

Економічним циклом притаманна специфіка, яка полягає в тому, що існує потенційна можливість отримання вигоди та зменшення негативних наслідків від повторюваних коливань ділової активності в результаті коригування державної економічної політики шляхом розробки і впровадження такої стратегії розвитку, яка враховує циклічну динаміку ринку, сприяє формуванню резервів

економічного зростання країн на стадії експансії з метою подальшого ефективного їх використання в періоді спаду. Таким чином, необхідність застосування антициклічного регулювання обумовлюється, перш за все, актуальністю самої проблеми циклічності. Виходячи з цього, уряди високорозвинених держав світу, цілком обґрунтовано та виправдано, не лише визнають об'єктивний характер і неминучість циклічних трансформацій динамічного економічного розвитку, а й ефективно запроваджують заходи щодо стабілізації циклічності у коротко- і довгостроковому періодах.

На особливу увагу заслуговує припущення, висловлене свого часу авторитетним економістом Д. Робертсоном⁵: «Промислові коливання, з якими ми стикаємось, є проблемою, що глибоко ховається у природі капіталістичної індустрії – можливо всієї сучасної індустрії – можливо людини самої. Я не вірю самому собі, що ми в змозі розв'язати цю проблему» [25, с. 171]. Незважаючи на такі песимістичні висловлення, дослідник одним із перших показав доцільність та ефективність таких антициклічних заходів, як громадські роботи (будівництво залізничних сполучень, доріг та інших об'єктів інфраструктури), накопичення державних запасів сировини, надання податкових знижок тощо. Однак, це були лише перші спроби обґрунтувати антициклічний інструментарій, який потребував детального узгодження між собою тих чи інших важелів регулювання ділової активності.

Інший відомий американський вчений А. Бернс⁶ у контексті антициклічного регулювання найбільше уваги приділяв завчасному реагуванню урядами країн на кризові явища з метою підтримання «оптимістичних настроїв у підприємців». Він стверджував: «Найефективнішим способом швидко подолати економічну кризу є запобігти її появі: це виклик, перед яким стоять теорія економічних циклів і політика ... ключовою проблемою нашого часу є попередження депресій» [17, с. 132–133]. Висунуті А. Бернсом ще у 1950-х рр. пропозиції стали передумовою для розвитку у США

⁵ *Robertson Dennis H.* The Trade Cycle: An Academic View // *Lloyds Bank Review*. — 1937. — September. — Pp. 167—174.

⁶ *Burns Arthur F.* New Facts on Business Cycles (1950) / reprinted in Arthur F. Burns, ed., *The Frontiers of Economic Knowledge*. — Princeton: Princeton University Press, 1954. — 312 p.

та інших країнах Заходу систем діагностики економічних циклів на загальнодержавному рівні. Пропозиції А. Бернса щодо попередження економічних криз є особливо актуальними сьогодні, коли світова економіка набуває особливої волатильності, глобальні трансформації зумовлюють численні кризові явища та процеси.

Сучасна українська економічна енциклопедія⁷ подає таке трактування антициклічного регулювання: «Антициклічне регулювання економіки – свідомі цілеспрямовані дії держави, корпорацій та наднаціональних органів щодо промислового циклу з метою зменшення глибини циклічних криз, стабілізації господарської кон'юнктури і збільшення темпів економічного зростання». Відповідно, антициклічна політика – один із напрямків загальної соціально-економічної політики держави, пов'язаної з регулюванням кон'юнктури національного господарства; представляє собою систему заходів в галузі законодавства, планування, соціальної, кредитно-фінансової та податкової сферах з метою впливу на пропозицію та попит населення (споживчий попит) та підприємницького сектору (виробничий попит) [4, с. 49]. Американські дослідники М. Еспіноза-Вега і Дж. Гуо⁸ пропонують дещо звужене трактування антициклічної політики, під якою розуміють комплекс дій, спрямованих на елімінування економічного циклу або ізолювання учасників ринку від негативних ефектів даного виду коливань [19, с. 1]. Таким чином, на основі дослідження досить обмеженої кількості існуючих дефініцій наукової категорії антициклічного регулювання, можна зробити висновок про недостатню її обґрунтованість в сучасній економічній науці.

Виходячи з цього, пропонуємо розглядати сутність антициклічного регулювання економіки країн як цілісну підсистему економічної політики урядів, наднаціональних інституцій і транснаціональних компаній, яка полягає у пом'якшенні негативних наслідків економічних циклів. Вона здійснюється економічними, законодавчими та адміністративними методами на основі оптимального поєднання грошово-кредитної і бюджетно-

⁷ Економічна енциклопедія: Утрюх томах. Т. 1 / Редкол.: ... С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К.: Видавничий центр «Академія», 2000.

⁸ *Espinoza-Wega Marko A., Guo Jang-Ting. On Business Cycles and Countercyclical Policies // Federal Reserve Bank of Atlanta Economic Review. — 2001. — Fourth Quarter. — Pp. 1—11.*

податкової політики з метою забезпечення ендогенної стабілізації ринкової кон'юнктури і підвищення міжнародної конкурентоспроможності країн.

Шляхом проведеного глибокого аналізу різних теорій регулювання економічних циклів, нами^{9, 10, 11} була розроблена типологізація антициклічної політики за домінуючими для кожної з них визначальними критеріями: ендогенна стабілізація ринкової кон'юнктури на основі гнучких цін і заробітної плати (неокласична концепція: К. Віксель, Г. Кассель, А. Маршал, А. Пігу, Д. Робертсон, Р. Хоутрі); активне державне макроекономічне регулювання сукупного попиту важелями грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики (кейнсіанська концепція — Дж. Кейнс); саморегулювання ринкової кон'юнктури за допомогою вмонтованих стабілізаторів ринку та активної підтримки з боку держави із чітким обмеженням її регуляторних функцій (некейнсіанська концепція: П. Самуельсон, Е. Хансен, Р. Харрод, Дж. Хікс); регулювання якісних показників економічного зростання країн, обмеження впливу монополій, дефіцитне фінансування державних видатків (посткейнсіанська концепція: Н. Калдор, Х. Мінські, Дж. Робінсон, П. Сраффа, Дж. Тобін, Дж. Чемберлін); чітка регламентація функцій держави як регулятора економічних циклів з метою ендогенної стабілізації ринку (неоліберальна концепція: М. Алле, А. Лаффер, Р. Лукас, Р. Мандел, В. Ойкен, Ж. Рюеф, Т. Саргент, М. Фрідман, Ф. Фон Хайек); помірне втручання держави у ринковий механізм та раціональне застосування антициклічних інструментів, забезпечення якісного інституціонального середовища в економіці країн, прогнозування економічних криз (інституціональна концепція: А. Бернс, Дж. Б'юкенен, Дж. Гелбрейт, Г. Менш, У. Мітчелл, Л. Туроу, Й. Шумпетер, К. Фрімен, Р. Хейлбронер). Враховуючи надскладну систему взаємозв'язків у структурі сучасних національних економік, практична розробка дієвої політики антици-

⁹ Сацук В.І. Механізми та інструментарій антициклічної політики: досвід зарубіжних країн // 36. наук. праць. Вип. 44 / Відповідальний редактор В.С. Новицький. — К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2005. — С. 249-260.

¹⁰ Сацук В.І. Теоретико-методологічні погляди на циклічність у розвитку економічних систем // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). Наук. журн. Вип. 1-2 / Гол. ред. О.П. Степанов. — К.: НАУ, 2004. — С. 46-52 (0,35 др. арк.).

¹¹ Сацук В.І. Методологічні засади антициклічного регулювання // Економіка: проблеми теорії і практики. 36. наук. пр. Вип. 206. Том IV. — Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. — С. 1133—1138.

клічного регулювання не може базуватися на певній єдиній, чи окремій, методологічній основі. Більш ефективним підходом у цьому напрямі є оптимальний синтез антициклічних важелів впливу на ринкову кон'юнктуру, відповідно до тих чи інших теоретичних положень, що найбільшою мірою відображають реальну дійсність і відповідають вимогам часу.

Виходячи з авторського визначення антициклічного регулювання економіки країн, аналізу різних теорій регулювання економічних циклів та передового досвіду у цій сфері, доцільним є виокремлення таких підсистем державної антициклічної політики – монетарна і фіскальна (антициклічні монетарна і фіскальна політика). Антициклічна фіскальна політика реалізується у формі дискреційного впливу на економіку (дискреційна фіскальна політика), за якого макроекономічні рішення потребують прийняття на законодавчому рівні та у формі автоматичної стабілізації (політика автоматичної фіскальної стабілізації), коли за допомогою вмонтованих стабілізаторів відновлюється стан рівноваги. Антициклічна монетарна політика, яка полягає у забезпеченні цінової стабільності, стійкого зростання ВВП (мінімізації ВВП-розривів) і передбачуваного валютного курсу протягом економічного циклу, на практиці може застосовуватись також дискреційно та як регламентована політика, у якій, залежно від ринкової кон'юнктури, регулювання здійснюється в законодавчо прийнятому порядку.

Починаючи з досліджень відомого американського економіста австрійського походження Й. Шумпетера¹², особливе місце в методології антициклічного регулювання посідає інноваційна політика держави. Згідно з інноваційною теорією Й. Шумпетера, економічні цикли є девіаціями від стану рівноваги, до якої завжди прагне наблизитись економічна система. Форма такої рівноваги має ступінчатий вигляд, тому інноваційний розвиток також здійснюється стрибкоподібно. Згустки новаторських ідей у формі інновацій обумовлюють перехід економіки на вищий рівень, з якісно новою рівновагою, а траєкторія зміни точок рівноваги характеризує довготривалі тенденції економічного зростання

¹² Шумпетер Йозеф Алоиз. Теория экономического развития; Капитализм, социализм и демократия / В.С. Автономов (пер. с нем., англ.). — М.: Эксмо, 2008. — 863 с.

(економічний тренд). Незалежно від того, що інноваційна теорія циклічності розглядає ендогенний (самовідтворюючий) механізм генерування економічних циклів, держава здатна активно впливати на динаміку інноваційних зрушень, тим самим виконувати антициклічну функцію, зокрема на стадіях депресії. Світовий досвід підтверджує, що досягнути високого конкурентного статусу країни можуть лише на інноваційній основі, і тільки стимулювання інновацій є визначальною умовою нарощення міжнародної конкурентоспроможності держав, а отже – найважливішим принципом антициклічного регулювання за умов глобалізації.

Пріоритет інноваційної політики держави як важливого інструмента антициклічного регулювання підтверджується на основі проведеного нами статистичного аналізу економічної динаміки у 64 країнах світу, включаючи різні їхні класифікаційні групи. У результаті досліджень^{13, 14} було встановлено, що визначальним фактором формування асиметричних економічних циклів, у яких висхідні фази за критерієм тривалості значно перевищують нисхідні, є радикальні інноваційні зрушення у сфері інформаційно-комунікаційних технологій. Обрана країнами-ключовими інноваторами стратегія інноваційного розвитку, у тому числі інноваційного прориву у нових індустріальних країнах, зумовлює ендогенне регулювання економічних циклів, про що свідчать розраховані показники асиметричності. Це означає, що визначальним чинником формування асиметричних бізнес-циклів у державах-ключових інноваторах є розвиток національних інноваційних систем. Країни з динамічним розвитком науки і технологій та ефективним механізмом комерціалізації їх результатів подовжують тривалість періоду економічних експансій відносно економічних рецесій через, по-перше, досягнення високого рівня продуктивності праці; по-друге, вміння оперативно діяти на коливання ринкової кон'юнктури за допомогою застосування широкого інструментарію антициклічної політики; по-третє, фор-

¹³ Антонюк Л.Л., Сацук В.І. Цикли міжнародної конкурентоспроможності країн-ключових інноваторів / у кол. мон. «Управління міжнародною конкурентоспроможністю країн в умовах глобалізації». Том 1. — К.: КНЕУ, 2006. — С. 661—678.

¹⁴ Антонюк Л., Сацук В. Економетричні методи аналізу міжнародної конкурентоспроможності країн // Економіка України. — 2004. — № 4. — С. 46—52.

мування запасу технологічної міцності держав для нейтралізації негативних наслідків циклічності.

Діагностика циклічних коливань сукупної ділової активності в Україні

Як показує світовий досвід, економічному розвитку країн властива хвилеподібна динаміка, яка проявляється у вигляді економічних циклів із чітким чергуванням періодів експансії та рецесій. В умовах глобальних трансформацій та волатильності міжнародних ринків, коли синхронізуються кризові явища, формуються глобальний і міжнародні бізнес-цикли, у тому числі інноваційні, одним із найважливіших антициклічних інструментів стає діагностика циклічності, що полягає у постійному моніторингу ринкової кон'юнктури та розробці заходів, які стабілізують ділову активність в економіці. На наш погляд, однією з умов досягнення Україною стійкого висхідного тренду економічного зростання є теоретична розробка системи оцінювання та аналізу циклічності в національній економіці, методологічне забезпечення кон'юнктурних досліджень і на їхній основі – розробка ефективного механізму антициклічного регулювання.

Подібні дослідження вже проводились в Україні такими дослідниками, як В. Гець, Б. Панасюк, Л. Возна. Так, В. Гейцем проведено теоретико-емпіричний аналіз сукупних попиту і пропозиції за окремими фазами економічного циклу. Встановлено, що для економіки України періоду 1970-х рр. був характерний асиметричний тип економічної рівноваги, за якої рівноважна ціна (норма прибутку) визначалась еластичною кривою сукупного попиту і нееластичною – сукупної пропозиції. З середини 1980-х рр. відбулося порушення рівноваги, яке було викликане відсутністю структурних зрушень в економіці, низьким її інноваційним потенціалом порівняно із розвиненими країнами Заходу, зниженням міжнародної конкурентоспроможності¹⁵, ¹⁶. Таким чином, етап

¹⁵ Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи). Інститут економічного прогнозування; за редакцією академіка НАН України В.М. Гейця. — К.: Логос, 1999. — 500 с.

¹⁶ Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В.М.

трансформаційної кризи 1990-х рр. зумовлений природною реакцією економічної системи на диспропорції у розвитку, а післякризове економічне зростання в Україні мало насамперед кон'юнктурний характер.

Вивченню економічних циклів присвячені наукові праці Б.Панасюка. Вчений показав, що циклічність притаманна не лише країнам з ринковою економікою, а й з командно-адміністративною, у тому числі Україні за часів існування СРСР. Зокрема, дослідник у роботі «Макроекономіка: диспропорції та їх причини»¹⁷ (1995 р.) стверджує: «Наша економіка, як і в інших країнах, підвладна циклічним процесам розвитку, де є пік, спад, поживлення. ... Не слід думати, що спад розпочався після проголошення незалежності країни: він розпочався в колишньому Союзі ще в 70-ті роки, коли директивна економіка вичерпала себе...». Інший український економіст Л. Возна зазначає, що економічні коливання, які мали місце в Україні до 1980-х рр., не можна ідентифікувати як кон'юнктурні. Економіка України, вважає дослідник, протягом зазначеного періоду часу характеризувалась квазіциклічним типом економічного розвитку, що полягає у періодичному сповільненні та прискоренні темпів зростання. Цілком очевидно, що подібні дослідження потребують подальшого свого поглиблення, у тому числі з використанням різноманітних статистичних даних та економетричних методів.

Першочерговим завданням у процесі аналізу економічної динаміки є обґрунтування факторів, що впливають на ринкову кон'юнктуру, забезпечують економічне зростання та є базовими для виділення циклічності. Емпірично таке завдання полягає у фіксації кластерів поворотних точок (*turning points*) економічних циклів, виявленні взаємозалежностей між основними макроекономічними показниками, виділенні довгострокового тренду зростання економіки.

Як відомо, основним макроекономічним індикатором ділової активності в національній економіці є обсяг валового внутрішнього продукту. Саме ВВП у співставному вираженні є основою для формування базової вибірки показників з метою ідентифікації економічних

¹⁷ Панасюк Б. Макроекономіка: диспропорції та їх причини // Економіка України. — 1995. — № 6. — С. 14-25.

циклів. Щомісячні та щоквартальні значення ВВП, скориговані на інфляцію та сезонну циклічність, як свідчить світовий досвід, не лише сигналізують про реальний стан економіки, а також сприяють ефективному макроекономічному прогнозуванню. В Україні використання показників ВВП з метою ідентифікації циклічності ускладнюється такими чинниками. По-перше, гострою є проблема зіставності даних ВВП – в офіційних джерелах відсутня інформація про абсолютні його обсяги у порівнянних цінах (за місяць чи квартал). По-друге, показники ВВП не коригуються на індекси сезонної циклічності, що ускладнює своєчасний моніторинг економічних змін. Так, значення ВВП у порівнянних цінах за місяць (квартал) публікуються Держкомстатом лише у відносному вимірі – наростаючим підсумком у відсотках до відповідного періоду минулого року; для визначення динаміки реального ВВП відсутні відповідні офіційні індекси-дефлятори тощо.

З метою генерування репрезентативної вибірки макроекономічних показників в Україні нами було розроблено спеціальний математичний алгоритм оцінювання їхніх реальних величин. Запропонований підхід передбачає оцінювання, наприклад, показників ВВП за місяць як абсолютної величини у порівнянних цінах¹⁸. Суть методу зводиться до того, що обирається базовий рік (у даному дослідженні – 1997 р.), фактичні місячні значення ВВП за який в подальшому коригуються на кумулятивні темпи зростання ВВП у порівнянних цінах (публікуються Держкомстатом). Враховуючи, що темпи зростання представлені наростаючим підсумком до відповідного періоду попереднього року, на кожному наступному етапі реалізації алгоритму визначається приріст ВВП за певну кількість місяців, порівняно з аналогічним періодом минулого року, що й складає основу для розрахунку проміжних, місячних, значень макроекономічних індикаторів. Перевагою розробленого алгоритму формування репрезентативної вибірки показників ВВП за місяць є можливість його застосування до аналізу інших макроекономічних індикаторів.

Графічний аналіз отриманого нами часового ряду ВВП у порівнянних цінах за період 1996–2009 рр. у

¹⁸ Сацук В.І. Математичний алгоритм оцінювання реальних обсягів ВВП в Україні // Матеріали VIII Міжнародної наук.-практ. конф. «Наука і освіта 2005». Том 84. Математичні методи в економіці. — Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. — С. 67–69.

розрізі кварталів (рис. 1) дозволяє зробити висновок, що у динаміці цього макроекономічного індикатора можна чітко простежити коливання, які періодично повторюються – так звані сезонні цикли, які є найбільш яскравим прикладом циклічності в економічній динаміці. Сезонна циклічність простежується у змінах ВВП як у фактичних цінах, так і порівнянних, тому для отримання достовірних результатів дослідження даний чинник має бути елімінований.

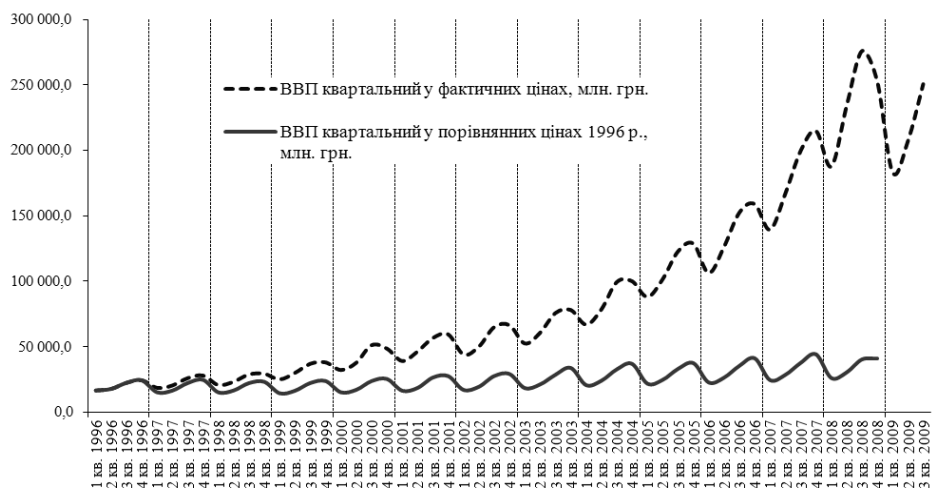

Рис. 1. Зміни ВВП в Україні (1996–2009 рр.)

Розраховано автором згідно із розробленим алгоритмом формування репрезентативної вибірки показників ВВП за місяць, за даними НБУ.

Необхідність коригування індикаторів макроекономічної кон'юнктури на фактор сезонності зумовлена тим, що сезонна циклічність може суттєво ускладнити аналіз динаміки фінансових та економічних показників протягом року. Враховуючи, що дослідження економічних циклів проводяться, як правило, на основі відповідних показників за місяць (підхід Національного бюро економічних досліджень США)¹⁹, нівелювання сезонними коливаннями може ускладнити виявлення пово-

¹⁹ Hall Robert, Feldstein Martin, Frankel Jeffrey, Gordon Robert, Romer Cristina, Romer David, Zarnowitz Victor. The NBERR's Business-Cycle Dating Procedure // Business Cycle Dating Committee, National Bureau of Economic Research. — 2003. — July.

ротних точок циклів та призвести до викривлень у наступних макроекономічних прогнозах. Крім того, стосовно завдань короткострокового прогнозування, сезонна циклічність не є інформативним показником, тобто у прогнозі основне завдання зводиться до розрахунку тренду, на який згодом накладаються сезонні коливання, що за своєю природою є регулярними флуктуаціями.

Отримані нами, за посередництвом статистичного програмного продукту Statistica 9. результати сезонного структурування динаміки ВВП у порівнянних цінах в Україні за період 1996–2009 рр. дозволяють зробити такі висновки: по-перше, сезонним факторам, згідно із проведеними розрахунками, властива значна варіація, залежно від природної пори року: максимальне сезонне зростання ВВП припадає на вересень та грудень, максимальний сезонний спад – січень і жовтень; по-друге, розрахована у процесі аналітичного дослідження тренд-циклічна компонента свідчить про те, що у зміні цього індикатора ділової активності наявні тренд і коливання, що за своєю природою відрізняються від сезонних, а за часовими характеристиками є короткостроковими флуктуаціями.

Оцінена аналітично тренд-циклічна компонента у динаміці ВВП не може вважатися єдиним індикатором ділової активності. Досвід проведення кон'юнктурних досліджень у високорозвинених країнах світу показує, що аналізу повинна підлягати цілісна система основних макроекономічних індикаторів. Саме тому доцільним у вітчизняній практиці визначення та оцінки економічних циклів є використання таких показників: ВВП, промислове виробництво, обсяг роздрібного товарообороту підприємств. Такий вибір обумовлений, по-перше, максимальною наближеністю показників до таких, що використовуються для ідентифікації економічних циклів за кордоном (США, ЄС), по-друге, наявністю відповідних офіційних статистичних даних в Україні. З метою отримання репрезентативної сукупної вибірки даних вихідні показники слід трансформувати до порівнянного виміру і за допомогою алгоритму сезонного коригування привести до тренд-циклічного вигляду.

Графічний аналіз отриманої нами динаміки основних макроекономічних індикаторів у контексті тренд-циклічних складових (у стандартизованому вигляді)

дозволяє зробити висновок, що діловій активності в Україні за період 1996–2009 рр. притаманні коливання як короткострокового (або «статистичний шум»), так і циклічного характеру (рис. 2).

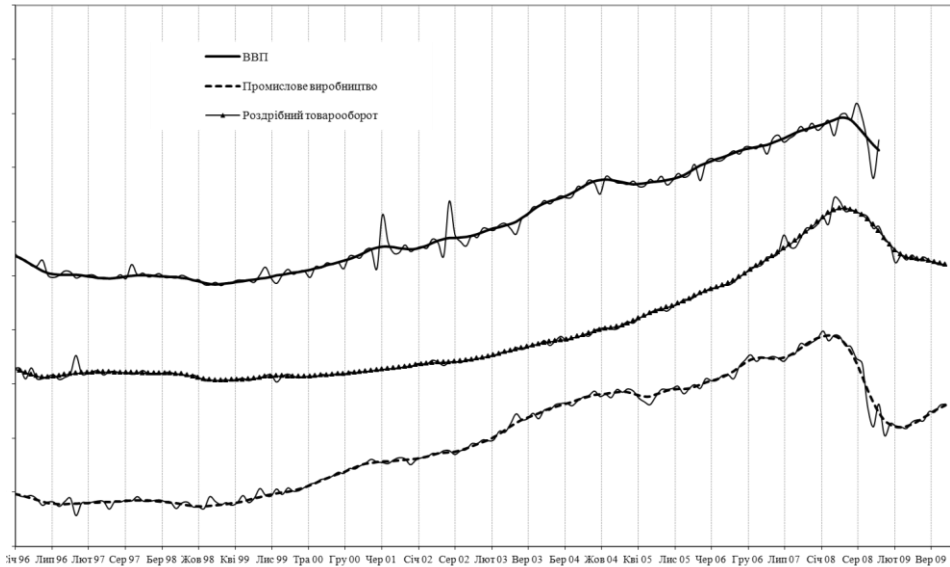

Рис. 2. Стандартизовані тренд-циклічні складові динаміки основних макроекономічних індикаторів України, 1996–2009 рр.

(Розраховано згідно із розробленою автором методикою, за даними НБУ і Держкомстату України)

Найбільший ступінь варіативності характерний для динаміки обсягів ВВП і роздрібного товарообороту. Як показують дані, свого часу національній економіці був властивий стійкий тренд економічного зростання, що був сформований протягом 1999–2000 р. (принаймні, проявив себе статистично саме у цей період) і тривав до 2008 року. Чіткої циклічної економічної динаміки, як показано на рисунку, до останнього часу не спостерігалось, а в цілому фазу економічного циклу в Україні періоду 2000–2007/08 рр. можна класифікувати як економічне поживлення, так як попередньої його висхідної точки (вершини циклу, що припадає на 1990 р.) досягнуто не було. Починаючи з 2008 року, як відомо, національна економіка, унаслідок негативного впливу глобальної фінансово-економічної кризи, за-

знала різкого спаду, про що свідчить абсолютне скорочення основних макроекономічних індикаторів в Україні. Так, скорочення обсягів промислового виробництва у розрізі місяців (тренд-циклічна компонента) розпочалось у квітні 2008 р., роздрібного товарообороту і в цілому ВВП – у липні 2008 р. Тобто, промислове виробництво, по відношенню до зміни роздрібного товарообороту і ВВП, засвідчило свою випереджальну, в даному випадку нисхідну, динаміку.

Тривалість спаду за всіма відібраними показниками значно перевищує 6-місячний проміжок часу, що дозволяє ідентифікувати його, за кількісними критеріями Національного бюро економічних досліджень США, як економічну рецесію. Застосування іншого критерію ідентифікації економічної рецесії – критерію К.Ромер²⁰, який полягає у фіксації критичного, 40 %-го, кумулятивного спаду промислового виробництва (сума ланцюгових темпів спаду від місяця до місяця) вказує на те, що його обсяги скоротилися протягом квітня 2008 р. – квітня 2009 р. на 37,6 %. Це підтверджує нинішній стан рецесії в національній економіці України.

Разом з тим, зміна тренду у динаміці промислового виробництва з нисхідного напрямку на висхідний, починаючи з травня 2009 року, є ознакою поступової стабілізації ринкової кон'юнктури. Враховуючи, що зміни промислового виробництва, як було визначено вище, випереджають зміну інших макроекономічних індикаторів, то припинення спаду у промисловості варто розглядати як «симптом» стабілізації сукупної ділової активності в державі. На користь цього аргументу свідчить також пониження траєкторії спаду роздрібного товарообороту, темпи якого суттєво уповільнилися з березня 2009 року. Подальше зростання промислового виробництва стане вагомим чинником стимулювання і відновлення інших видів економічної діяльності, ВВП країни, запорукою подолання кризового стану в економіці України загалом.

Важливим етапом діагностування економічних циклів є виявлення визначальних чинників економічної рецесії. Таке дослідження актуально провести у контексті окре-

²⁰ Romer Cristina D. Changes in Business Cycles: Evidence and Explanations // National Bureau of Economic Research, Working paper No. 6948. — 1999. — February. — 47 p.

мих складових ВВП, від'ємні відхилення яких за досліджуваній період і вказуватимуть на «точки спаду» в українській економіці. Деталізована динаміка зростання і скорочення ВВП України наведена на рис. 3. Аналіз поквартальної динаміки нарощення і скорочення ВВП України за категоріями витрат за період 2008–2009 рр. (на основі співставних даних, однак без врахування сезонного чинника) засвідчує, що найбільший його спад припадає на 2009 р. (рис. 3).

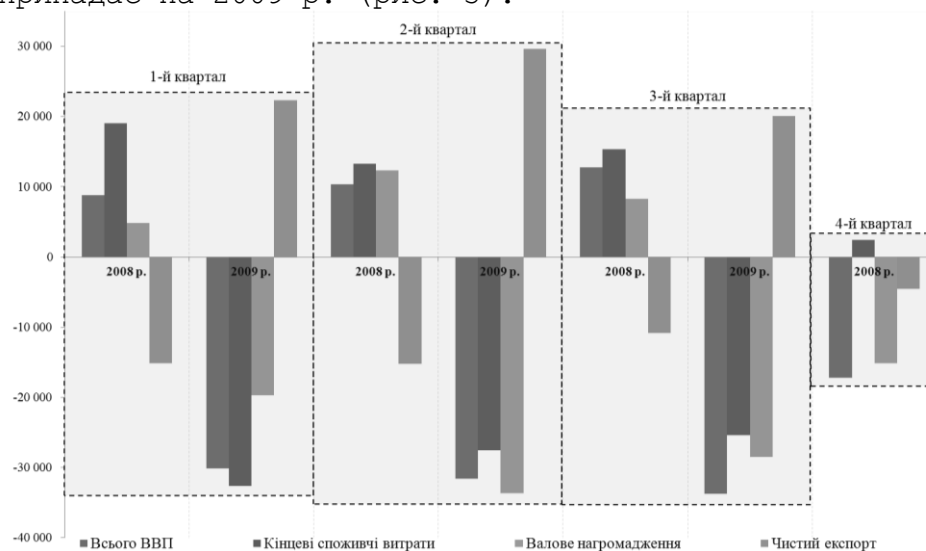

Рис. 3. Динаміка нарощення і скорочення ВВП України за категоріями витрат за період 2008–2009 рр. (зміна ВВП за квартал порівняно з відповідним кварталом минулого року, у цінах 2007 р., млн грн)

Складено автором за даними Держкомстату України.

Однак настання економічної рецесії в національній економіці знаменувалось передусім скороченням показника чистого експорту у 2008 р., починаючи з першого кварталу. Причиною цього, очевидно, стало істотне скорочення зовнішнього попиту на вітчизняну продукцію, у результаті стрімкого розгортання кризових економічних явищ у міжнародній економіці, зокрема у тих державах, куди спрямовуються експортні поставки з України. Разом з тим, уже в першому кварталі 2009 р. негативний вплив скорочення чистого експорту на динаміку ВВП було еліміновано, на що вказує відповідне збалансування потоків експорту та імпорту і шви-

дке нарощення першого, зокрема впродовж другого і третього кварталів. Підтримання в подальшому обсягів чистого експорту на такому рівні, який мав місце, принаймні, протягом 2009 р., здійснюватиме стабілізуючий вплив на українську економіку.

Принципово інша ситуація – набагато гостріша – складається стосовно зміни інших складових ВВП за категоріями використання. Так, різкого скорочення зазнали обсяги кінцевих споживчих витрат і валового нагромадження, особливо у зв'язку зі значним зменшенням видатків домашніх господарств і валового нагромадження основного капіталу підприємств. Початок їхнього спаду припадає на четвертий квартал 2008 р., коли скоротилось валове нагромадження і перший квартал 2009 р., за підсумками якого зменшилися кінцеві споживчі витрати. Їхня негативна динаміка, хоча й з уповільненням темпів спаду, спостерігалась упродовж усього 2009 р.

Розглядаючи нисхідну динаміку українського ВВП у розрізі створеної валової доданої вартості по видах економічної діяльності, можна зробити висновок, що вітчизняна економіка зазнала найбільших втрат перш за все у галузях обробної промисловості, будівництві, оптовій і роздрібній торгівлі (табл. 1). Як наслідок, суттєво і найбільшою мірою зменшились обсяги чистих податків на продукти. Водночас, помітним є той факт, що не лише не зазнало жодних втрат, а й наростило свій потенціал, національне сільське господарство.

Таблиця 1

Динаміка нарощення і скорочення ВВП України за видами економічної діяльності за період 2008–2009 рр.

Види економічної діяльності	Показники нарощення, скорочення (-) ВВП						
	2008 рік				2009 рік		
	1 кв.	2 кв.	3 кв.	4 кв.	1 кв.	2 кв.	3 кв.
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	16,6	-30,8	5342,9	2800,3	43,4	141,1	2617,1
Добувна промисловість	297,9	464,3	325,7	-1563,8	-1 145,0	-1607,6	-694,2
Обробна промисловість	2506,3	3224,0	681,4	-9814,5	-11 079,3	-12 382,3	-7090,7

Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	218,5	-227,0	43,8	-1140,4	-1320,0	-978,0	-756,9
Будівництво	-72,4	-424,4	-1473,1	-3344,2	-2572,2	-2985,8	-2725,7
Оптова і роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами; послуги з ремонту	2770,6	2492,8	552,8	-4111,2	-3675,2	-4463,9	-2157,0
Транспорт і зв'язок	1567,6	2349,1	1932,9	-865,9	-2438,9	-1634,8	-376,8
Освіта	50,2	-34,0	-252,7	42,8	-177,2	-220,0	-35,9
Охорона здоров'я та соціальна допомога	-263,8	95,4	35,9	-17,3	-225,8	-205,4	-42,2
Інші види економічної діяльності	595,2	0,0	1838,9	592,5	-1244,5	-2220,5	-1733,6
Чисті податки на продукти	1502,6	2461,9	3542,4	-593,0	-4865,0	-3993,1	-20351,9
Всього ВВП	8785,3	10346,0	12770,3	-17190,4	-30090,7	-31544,1	-33757,0

* Зміна ВВП за квартал порівняно з відповідним кварталом минулого року, у цінах 2007 р., млн грн (затемнені комірки в таблиці свідчать про найбільші і значні обсяги скорочення ВВП).

Складено автором за даними Держкомстату України.

Таким чином, безпрецедентний спад економіки України за останні десять років представляє істотні загрози національній економічній безпеці, є наглядним прикладом неефективної структури народного господарства, відсутності у ньому необхідного запасу міцності та системи автоматичних стабілізаторів. Це об'єктивно потребує розробки і реалізації урядом держави зваженої, раціональної антициклічної політики шляхом розбудови ефективної системи інститутів антициклічного регулювання. Швидке оздоровлення економіки України і можливості залучення інвестиційних ресурсів для відновлення промислового потенціалу стануть реальністю лише за умови політичної стабілізації в нашій державі, втілення в життя дієвої і прагматичної антикризової програми загальнодержавного масштабу, поліпшення національного інвестиційного клімату,

реструктуризації українського банківського сектору, що сприятиме залученню в реальну економіку грошових заощаджень населення і притоку іноземних інвестицій.

Концептуальні основи антициклічного регулювання економіки України

Особливості процесу економічних трансформацій накладають свої риси на реалізацію антициклічної політики в Україні. В трансформаційній економіці, яка характеризується нестабільністю економічних відносин, низькою якістю інституціонального середовища, ендогенна стабілізація ринкової кон'юнктури є утрудненою і потребує значних витрат, пов'язаних зі створенням ринкових інститутів, формуванням привабливого інвестиційного клімату, розвитком національної інноваційної системи. Разом з тим, формування ринкових відносин в Україні, вкрай руйнівні наслідки негативного впливу на національну економіку сучасної глобальної фінансово-економічної кризи обумовлюють нагальну необхідність врахування урядом країни фактору циклічності з метою запобігання негативним її проявам у майбутньому. Тому дослідження і практичне застосування антициклічного інструментарію є перспективним напрямком удосконалення державної економічної політики. Розробка ефективного механізму антициклічного регулювання на нинішньому етапі економічного розвитку України є потенційним інструментом стабілізації макроекономічної кон'юнктури, підвищення темпів економічного зростання, нарощення міжнародної конкурентоспроможності країни і, як наслідок, забезпечення стійкого зростання життєвих стандартів у державі.

Українськими вченими неоднозначно оцінюються перспективи антициклічного регулювання національної економіки. Так, Я. Жаліло і Д. Черніков стверджують, що «економіка України характеризується нестачею або й відсутністю «вбудованих регуляторів», які могли б автоматично здійснювати антикризове регулювання і справляти стабілізуючий вплив, спираючись на внутрішні закони економічної системи – на фактор так зва-

ної «невидимої руки» ринку»²¹. Таку оцінку можливостей практичної реалізації політики автоматичної стабілізації в нашій країні можна пояснити недосконалістю бюджетно-податкової системи, існуванням тривалих передавальних механізмів (внутрішніх та зовнішніх часових лагів) між здійсненням фіскальних заходів та їх реальним впливом на ділову активність.

Протилежна точка зору І. Лукінова стосовно того, що «сучасні методи, засоби та інструменти державного регулювання, за умови вмілого їх використання, дають змогу законодавчим і виконавчим структурам державної влади успішно здійснювати ринкове регулювання в напрямі подолання криз, прискорення економічної стабілізації, переведення економіки у фазу зростаючої циклічності»²². Однак, надмірний адміністративний і податковий тиск на вітчизняний бізнес у найближчій перспективі не дозволяє сформувати в Україні ендогенний механізм стабілізації ринкової кон'юнктури, сприяє подальшій тінізації економіки країни, обмежуючи тим самим потенціал вмонтованих стабілізаторів. На нашу думку, ефективність антициклічного регулювання в Україні можна удосконалити шляхом створення чітких і прозорих «правил гри» на ринку, обмеження надмірного адміністративного втручання держави у ринковий механізм.

Заслужовує на увагу також твердження, висловлене українським економістом Б. Панасюком²³: «Здійснюючи регулювання економіки, важливо усвідомити, що більшість соціально-економічних процесів починають формуватися ще задовго до того, коли з'являються їх перші відчутні наслідки. Цими процесами треба навчитися управляти, починаючи ще з того періоду, коли вони лише зароджуються, а для цього їх слід пізнавати, вивчати і спрямовувати в необхідне русло, щоб пристосувати все другорядне чи допоміжне до відповідного процесу, спираючись на науково обґрунтований прогноз його розвитку». Цілком зрозуміло, що засади такого управління повинні базуватися на ефективній політиці антициклічного регулювання наці-

²¹ Жаліло Я., Черніков Д. Дієвість економічної політики в контексті ринкового реформування // Економіка України. — 2000. — № 12. — С. 13—23.

²² Лукінов І. Методи і засоби державного регулювання економіки перехідного типу // Економіка України. — 1999. — № 5. — С. 8—11.

²³ Панасюк Б. Державне регулювання економіки // Економіка України. — 1994. — № 1. — С. 19—30.

ональної економіки, вихідні методологічні основи якого уже давно опрацьовані західною економічною наукою, а практичний інструментарій успішно застосовується у багатьох державах світу.

Як було досліджено, представники неокласичної та неокейнсіанської концепцій – сучасних теорій антициклічного регулювання – сходяться на думці, що держава здатна впливати на ділову активність у країні, застосовуючи для цього відповідний інструментарій антициклічного регулювання. Розглянемо детальніше перспективи та можливості його застосування в Україні з точки зору сучасних економічних шкіл та виходячи з об'єктивних тенденцій розвитку національної економіки.

Так, прихильники теорії реальних бізнес-циклів (ТРБЦ), Нобелівські лауреати Е. Прескот і Ф. Кідленд²⁴, ²⁵ наголошують, що жодні заходи короткострокової макроекономічної стабілізації не можуть вплинути на суспільне виробництво, оскільки економічні коливання зумовлені збуреннями продуктивності, внаслідок чого нееластична (як у коротко-, так і довгостроковому періоді) крива сукупної пропозиції постійно переміщується. Ціни та заробітна плата швидко реагують на такі збурення, оскільки є гнучкими, тому зміна номінальної пропозиції грошей, урядових видатків, спрямованих на коригування сукупного попиту, не матимуть впливу на реальні обсяги виробництва. Дослідники у своїх роботах, шляхом відповідних економетричних розрахунків, навіть показали, що на основі ТРБЦ можна пояснити близько 70 % циклічних коливань у США за післявоєнний період. Заслужують на увагу перспективи антициклічного регулювання у довгостроковому періоді. Концепція реальних ділових циклів виходить з того, що основною причиною економічних криз є нисхідні тенденції у технологічному розвитку країн. Згідно із теоретичними припущеннями ТРБЦ економічна рецесія, зокрема рецесія зростання (уповільнення темпів економічного зростання в країні), пояснюється такою динамікою показника «середньої продуктивності факторів» (СПФ)²⁶, яка

²⁴ *Kydland Finn E., Prescott Edward C. The Econometrics of the General Equilibrium Approach to Business Cycles // Federal Reserve Bank of Minneapolis Research Department Staff Report No. 130. — 1990. — November. — 84 p.*

²⁵ *Kydland Finn E., Prescott Edward C. Hours and Employment Variation in Business Cycle Theory // Economic Theory. — 1991. — No. 1. — Pp. 63-81.*

²⁶ *Chatterjee Satyajit. Real Business Cycles: A Legacy of Countercyclical Policies? // Federal*

є нижчою трендової траєкторії у довгостроковому періоді. Від'ємні відхилення сукупної пропозиції, які обумовлюються перш за все шоками пропозиції (коливання цін на нафту, інші енергоносії, надмірне використання урядом країни адміністративних важелів регулювання ділової активності, політична нестабільність) і мають короткостроковий характер, можна компенсувати значно більшими позитивними збуреннями сукупної пропозиції.

Об'єктивно, що для цього в Україні має бути реалізована стратегія інноваційного прориву. Саме інновації є тим чинником, який здатний на основі істотного підвищення продуктивності праці в економіці розширити її виробничі можливості, тим самим сприяти нарощенню ВВП, стабілізації цін, якісному економічному зростанню, нарощенню міжнародної конкурентоспроможності країни. Динаміка загальносвітових тенденцій зміни інноваційної активності обумовлює необхідність вироблення національним урядом відповідної інноваційної політики, без якої неможливий подальший розвиток економіки держави. Крім того, ефективна інноваційна політика має сприяти активізації процесів міжнародного науково-технічного співробітництва України із іншими державами світу, насамперед країнами-ключовими інноваторами.

Згідно із положеннями неокласичної концепції антициклічного регулювання, його роль як стабілізатора ринкової кон'юнктури оцінюється неоднозначно. Неокласики^{27, 28}, насамперед монетаристи, наголошують, що лише несподівані заходи антициклічної політики, зокрема у монетарній сфері, матимуть якісь наслідки, тому її впровадження має бути цілком неочікуваним для домашніх господарств та фірм. Однак, як доводить практика макроекономічної стабілізації в Україні, такі несподівані кроки зумовлюють суттєву невизначеність в економіці, генеруючи тим самим ще більше коливання ділової активності. Економісти-неокласики припускають, що громадськість має раціональні сподівання щодо наслідків змін різних макроекономічних індикаторів, таких як рівень

Reserve Bank of Philadelphia Business Review. — 1999. — March. — Pp. 17-27.

²⁷ Friedman M., Schwartz A. Money and Business Cycle // Review of Economics and Statistics. — 1963. — Vol. 45. — Pp. 32-64.

²⁸ Friedman M., Schwartz A. A Monetary History of the United States, 1867—1960. Princeton: Princeton University Press, 1971. — 888 p.

цін або зміна пропозиції грошей. Так, якщо домогосподарства та фірми формують раціональні сподівання щодо динаміки цін, то в середньому фактичний їх рівень мало відрізнятиметься від очікуваного і дискреційна монетарна політика своїми наслідками матиме лише інфляцію (дефляцію) без істотного впливу на сукупний рівень виробництва. На відміну від монетарних заходів, необхідність застосування дискреційної фіскальної політики неокласики в цілому визнають. Зокрема, наголошують, що фіскальна експансія сприяє через механізм збільшення споживчих видатків, а відтак і заощаджень-інвестицій, нарощенню сукупних попиту та пропозиції.

У свою чергу, прихильники неокейнсіанської концепції антициклічного регулювання Г. Менк'ю²⁹, Д. Ромер³⁰, Дж. Тейлор³¹, М. Вудфорд вважають, що циклічні коливання ділової активності можуть бути особливо значними, коли обсяг виробництва в країні менший, ніж такий за повної зайнятості, оскільки рецесії збільшують безробіття. Вони ставлять під сумнів теорію реальних бізнес-циклів і стверджують, що короткострокові коливання виробництва і зайнятості зумовлюються не зміною потенційного виробництва, а відхиленнями фактичних його показників від природного рівня. Також неокейнсіанці стверджують, що зміни сукупного попиту тягнуть за собою зміни поточного обсягу виробництва, тому антициклічна політика може вирівнювати макроекономічні коливання та пом'якшувати економічні кризи. Відповідні методи базуються на антициклічному регулюванні сукупного інвестиційного попиту, засобами бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики.

Якщо виходити із постулатів неокейнсіанської концепції антициклічного регулювання, в Україні є доцільним застосовувати дискреційні монетарну та фіскальну політику з огляду на такі міркування. По-перше, в національній економіці фактичний рівень безробіття набагато вищий за природний, коли економіка функціонує за повної зайнятості. По-друге, національна економіка, яка опинилась нині на стадії

²⁹ Манків, Грегори Н. Макроекономіка / Пер. з англ.; Наук. ред. пер. С.Панчишина. — К.: Основи, 2000. — 588 с.

³⁰ Romer, David. *Advanced Macroeconomics*. — McGraw-Hill, 1996. — 540 p.

³¹ Basu S., Taylor A. *Business Cycles in International Historical Perspective* // *Journal of Economic Perspective*. — 1999. — No. 13(2). — Pp. 45—68.

економічної рецесії, з метою нарощення сукупних попиту та пропозиції потребує додаткового збільшення обсягів споживання з боку домашніх господарств та фірм. Створенню додаткових фінансових ресурсів для цього має сприяти держава, застосовуючи експансивні грошово-кредитну та бюджетно-податкову політику. Проте реальні умови діяльності вітчизняних підприємств обмежують досягнення цього завдання. Передусім мається на увазі, що чинні в Україні фіскальна та монетарна системи підтримують витратний характер діяльності бізнесу, обмежують потенціал ендогенного регулювання макроекономічної кон'юнктури, а наміри уряду країни стимулювати національного товаровиробника залишаються декларативними.

Методологія антициклічного регулювання, згідно із неокейнсіанськими принципами, базується на тому, що ціни та заробітна плата у короткостроковому періоді є жорсткими (негнучкими). У такому випадку стимулювання сукупного попиту призводить до значного нарощення реального ВВП і не викликає інфляції, адже основним мотивом для збільшення суб'єктами господарювання обсягів виробництва товарів і послуг є потенційна економія на масштабах виробництва у результаті його нарощення. В Україні внаслідок нерозвиненості самої ринкової системи господарювання, яка має базуватись на прозорих і чітких правилах гри на ринку, обмеженому адміністративному втручанні держави у господарський механізм, забезпечення жорсткості цін у короткостроковому періоді (1–3 роки) є неможливим. На нашу думку, сприяти жорсткості цін у короткостроковому періоді здатне забезпечення стабільності макроекономічної кон'юнктури в країні у довгостроковій перспективі.

Отже, досліджені перспективи та можливості застосування антициклічного регулювання в Україні (на основі неокласичної та неокейнсіанської концепцій і теорії реальних бізнес-циклів) засвідчують, що його потенціал для стабілізації макроекономічної кон'юнктури, підвищення темпів економічного зростання і швидкого нарощення міжнародної конкурентоспроможності країни є вагомим, однак у національній економіці відсутні вихідні умови, які наявні у країнах із розвинутою ринковою економікою, для ефективного застосування антициклічного інструментарію. Лише

орієнтація України на стратегію інноваційного прориву, поліпшення інституціонального середовища, забезпечення відносної жорсткості цін у короткостроковому періоді, раціональне застосування дискреційних важелів грошово-кредитної і бюджетно-податкової політики, формування механізму автоматичної фіскальної стабілізації ринку, розробка та реалізація регламентованої монетарної політики сприятимуть ендогенній стабілізації ринкової кон'юнктури.

Висновки

Отже, в результаті проведеного дослідження розроблено теоретико-методологічні підходи до діагностування економічних циклів в Україні. Подібні дослідження є необхідним інструментарієм під час розробки політики антициклічного регулювання у високорозвинених державах світу, оскільки вивчення і вчасна діагностика змін у перебігу сукупної ділової активності дозволяють обґрунтувати відповідні напрямки оперативного регулювання на фактичні і потенційно можливі макроекономічні коливання ринкової кон'юнктури.

Пріоритетні заходи, які спрямовані на формування ефективного механізму антициклічного регулювання економіки України, передбачають: створення якісного інституціонального середовища в країні; організацію постійного моніторингу ділової активності, орієнтованого на попередження економічних рецесій; становлення і розбудову національної інноваційної системи шляхом розробки та реалізації стратегічних пріоритетів технологічного розвитку країни на основі довгострокових прогнозів, посилення ролі держави в комерціалізації базисних інновацій, стимулювання інноваційної активності бізнесу з метою нарощення мікро- та макроекономічної конкурентоспроможності держави; гнучке реагування монетарних важелів грошово-кредитної системи на коливання ділової активності; зменшення податкового навантаження на економіку та активізацію вмонтованих фіскальних стабілізаторів шляхом запровадження оптимальної прогресивної системи оподаткування доходів населення і прибутків підприємств; стимулювання внутрішнього попиту у державі

як чинника ефективної політики автоматичної фіскальної стабілізації.

Література

1. Антонюк Л., Сацик В. Економетричні методи аналізу міжнародної конкурентоспроможності країн // Економіка України. – 2004. – №4. – С. 46–52.
2. Антонюк Л.Л., Сацик В.І. Цикли міжнародної конкурентоспроможності країн-ключових інноваторів / кол. мон. «Управління міжнародною конкурентоспроможністю країн в умовах глобалізації». Том 1. – К.: КНЕУ, 2006. – С. 661–678.
3. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця. – К.: Ін-т екон. прогноз. / Фенікс, 2003. – 1008 с.
4. Економічна енциклопедія: Утрюх томах. Т. 1 / Редкол.: ... С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000.
5. Жаліло Я., Черніков Д. Дієвість економічної політики в контексті ринкового реформування // Економіка України. – 2000. – № 12. – С. 13–23.
6. Лукінов І. Методи і засоби державного регулювання економіки перехідного типу // Економіка України. – 1999. – №5. – С. 8–11.
7. Манків, Грегори Н. Макроекономіка / Пер. з англ.; Наук. ред. пер. С.Панчишина. – К.: Основи, 2000. – 588 с.
8. Панасюк Б. Державне регулювання економіки // Економіка України. – 1994. – №1. – С. 19–30.
9. Панасюк Б. Макроекономіка: диспропорції та їх причини // Економіка України. – 1995. – №6. – С. 14–25.
10. Сацик В.І. Математичний алгоритм оцінювання реальних обсягів ВВП в Україні // Матеріали VIII Міжнародної наук.-практ. конф. «Наука і освіта 2005». Том 84. Математичні методи в економіці. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. – С. 67–69.
11. Сацик В.І. Методологічні засади антициклічного регулювання // Економіка: проблеми теорії і практики. Зб. наук. пр. Вип. 206. Том IV. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. – С. 1133–1138

12. Сацик В.І. Механізми та інструментарій антициклічної політики: досвід зарубіжних країн // Зб. наук. праць. Вип. 44 / Відповідальний редактор В.Є. Новицький. — К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2005. — С. 249–260.

13. Сацик В.І. Теоретико-методологічні погляди на циклічність у розвитку економічних систем // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). Наук. журн. Вип. 1-2 / Гол. ред. О.П. Степанов. — К.: НАУ, 2004. — С. 46–52.

14. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи). Інститут економічного прогнозування; за редакцією академіка НАН України В.М. Гейця. — К.: Логос, 1999. — 500 с.

15. Шумпетер Йозеф Алоиз. Теория экономического развития; Капитализм, социализм и демократия / В.С. Автономов (пер. с нем., англ.). — М.: Эксмо, 2008. — 863 с.

16. Basu S., Taylor A. Business Cycles in International Historical Perspective // Journal of Economic Perspective. — 1999. — No. 13(2). — Pp. 45–68.

17. Burns Arthur F. New Facts on Business Cycles (1950) / reprinted in Arthur F. Burns, ed., The Frontiers of Economic Knowledge. — Princeton: Princeton University Press, 1954. — 312 p.

18. Chatterjee Satyajit. Real Business Cycles: A Legacy of Countercyclical Policies? // Federal Reserve Bank of Philadelphia Business Review. — 1999. — March. — Pp. 17–27.

19. Espinoza-Wega Marko A., Guo Jang-Ting. On Business Cycles and Countercyclical Policies // Federal Reserve Bank of Atlanta Economic Review. — 2001. — Fourth Quarter. — Pp. 1–11.

20. Friedman M., Schwartz A. A Monetary History of the United States, 1867–1960. Princeton: Princeton University Press, 1971. — 888 p.

21. Friedman M., Schwartz A. Money and Business Cycle // Review of Economics and Statistics. — 1963. — Vol. 45. — Pp. 32–64.

22. Hall Robert, Feldstein Martin, Frankel Jeffrey, Gordon Robert, Romer Cristina, Romer David, Zarnowitz Victor. The NBER's Business-Cycle Dating

Procedure // Business Cycle Dating Committee, National Bureau of Economic Research. – 2003. – July.

23. *Kydland Finn E., Prescott Edward C.* Hours and Employment Variation in Business Cycle Theory // Economic Theory. – 1991. – No. 1. – Pp. 63–81.

24. *Kydland Finn E., Prescott Edward C.* The Econometrics of the General Equilibrium Approach to Business Cycles // Federal Reserve Bank of Minneapolis Research Department Staff Report No. 130. – 1990. – November. – 84 p.

25. *Robertson Dennis H.* The Trade Cycle: An Academic View // Lloyds Bank Review. – 1937. – September. – Pp. 167–174.

26. *Romer Cristina D.* Changes in Business Cycles: Evidence and Explanations // National Bureau of Economic Research, Working paper No. 6948. – 1999. – February. – 47 p.

27. *Romer, David.* Advanced Macroeconomics. – McGraw-Hill, 1996. – 540 p.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2009